

О.Л. Мачушник,

викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Житомирського державного університету імені Івана Франка,

ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Стаття присвячена розгляду проблеми професійної підготовки майбутніх психологів

Розвиток ринкових відносин в українській державі сприяє перебудові не лише економіки, але й усіх інших сфер суспільного життя. Реформування суспільства призводить також і до реформування системи вищої освіти. Суспільству необхідні фахівці, здатні до активності, самостійності, творчої самореалізації, а отже, конкурентоспроможні на ринку праці.

Проблемі поліпшення якості підготовки психологічних кадрів присвячені праці вітчизняних вчених-психологів О. Бондаренка, С. Васильківської, П. Горностая, Т. Говорун, Л. Долинської, С. Максименка, В. Панка, Н. Пов'якель, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелевої, Т. Яценко та ін. В них досліджуються різноманітні аспекти проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх психологів, питання їх особистісного зростання, вплив методів активного навчання на професійне зростання майбутніх фахівців. Проте, дослідження, які стосуються вивчення особливостей розвитку пізнавальної активності та її ролі в процесі підготовки психологів у вузі, нечисленні, хоча дана проблема є надзвичайно важливою для якісної підготовки майбутніх фахівців-психологів.

У педагогічній науці та практиці широко розглядається проблема пізнавальної активності, проте проведений нами аналіз літературних джерел свідчить, що переважна більшість досліджень зорієнтована на формування та розвиток пізнавальної активності у дошкільників та школярів (Ш. Амонашвілі, О. Брежнєва, М. Головань, Г. Коберник, Т. Лазарева, Л. Лісіна, В. Лозова, Н. Половнікова, О. Савченко, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.). Значно менше досліджені особливості прояву пізнавальної активності старшими школярами. Психологічних досліджень, проведених на студентській вибірці, у вітчизняній науці недостатньо.

Практична та теоретична значущість проблеми, її недостатня розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження. Ми вважаємо, що пізнавальна активність є однією із найвагоміших складових фахової підготовки спеціаліста, показником, який визначає її якість. Визначаючи пізнавальну активність як складне утворення, ми

передбачаємо, що на її рівень впливатимуть мотиви учбової діяльності, вибору професії, локус контролю особистості, її установки, інтереси, ціннісні орієнтації та ін.

Завданням даної роботи є аналіз провідних мотивів вибору професії та учбової діяльності майбутніх психологів. Дослідження проводилось серед студентів психологічних спеціальностей Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова та Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Метою дослідження за методикою А. Реана було визначити, якими мотивами керуються студенти-психологи в учбовій діяльності: прагненням до успіху чи уникненням невдач. Вважається, що мотивація прагнення успіху спонукає до більш успішного засвоєння учбового матеріалу, до опанування професійно необхідними вміннями, навичками, знаннями. Серед контингенту досліджуваних студентів (165 чол.) половина (48,4%) була мотивована на успіх; 26,7% опитаних мали мотивацію, близьку до прагнення успіху. У 15,8% респондентів мотиваційний полюс не був яскраво вираженим: мотивація прагнення успіху врівноважувалась мотивацією уникнення невдачі. 9,1% студентів мали мотивацію, близьку до уникнення невдачі. За результатами нашого дослідження, мотивація прагнення успіху тісно пов'язана із високими оцінками за навчальні досягнення.

Вивчаючи домінуючі мотиви навчання, ми вияснили, що, в цілому, у даних студентів переважають професійні мотиви, соціальні, інтересу до професії та мотиви самоствердження.

Наступний опитувальник стосувався мотивів вибору професії та розвитку інтересу до професії психолога. Виявилось, що при повторному вступі до вузу близько половини студентів повторили б свій вибір (49,7 %), близько третини (33,3 %) – не впевнені у цьому, та приблизно п'ята частина (17,0 %) знову до даного вузу не вступала б. Від другого до четвертого курсу кількість студентських відповідей "так" зменшується, а ось відповіді "ні" та "не впевнений" – зростають.

Частина питань допомагала уточнити, як студенти ставляться до обраного ними фаху. Стосовно питання: "уявіть, що у Вас є всі можливості вступити до будь-якого навчального закладу, чи обрали б Ви професію психолога, чи ні?" відповіді розподілилися таким чином: "так" - 58,8 %, "ні" - 25,4 %, "не знаю" - 15,8 % опитаних студентів.

Стосовно питання про омріяну спеціальність отримані такі відповіді: про спеціальність психолога мріяли 35,8 % студентів, про іншу спеціальність - 64,2 %.

На питання: "чи хочете Ви працювати за фахом?" "так" відповіли - 67,3 % майбутніх психологів, "ні" - 17,6 %, "не знаю" - 15,1 %.

Одним з питань ми мали на меті перевірити, чи вважають студенти, що їх добросовісне ставлення до навчання буде ознакою відповідного ставлення до роботи. Думку про важливість необхідності відповідального ставлення до своєї основної діяльності – учіння – підтримують дві третини (70,3% респондентів) і одна третина або не в змозі відповісти, або не погоджується, вважаючи, що навчаючись, можна демонструвати різний рівень відповідальності, а ось робота – це зовсім інше.

Відповідаючи на питання про плинність кадрів серед молодих спеціалістів, найголовнішими чинниками студенти усіх курсів визначили недостатність професійної підготовки (43,1%) та зіткнення з труднощами професії (29,5%), що свідчить про стурбованість респондентів якістю власної професійної підготовки.

Наступне питання стосувалося самооцінки студентами досягнутого ними рівня професійної підготовки. До середнього та нижче середнього рівня віднесли себе 85,3 % студентів, до високого - 7,3 %, а до низького – 7,4 %.

На питання про те, від чого, на думку студентів залежить успішність професійної підготовки, 68 % респондентів вважають, що цим чинником є їх власна активність, ініціативність, самостійність; 27 % – організація процесу навчання у вузі та 5 % – допомога, підтримка батьків, рідних та знайомих.

Самооцінка студентами власної активності (за 5-бальною шкалою) дала такі результати: найвищим балом оцінили свою активність 4 % від всієї кількості студентів; "4" бали собі поставили 29 % студентів; "3" – 57 % і "2" – 10 %. Найнижчим балом власну активність ніхто не оцінив. В цілому, більша частина студентів оцінила свої зусилля як посередні.

Для отримання показників успішності ми обрахували середній бал з предметів професійного циклу. Оцінки високого рівня мають 11,5 % студентів, вище середнього - 20,6 %, середній - 21,2 %, нижче середнього - 28,5 % і низький - 18,2 %. Щоб дізнатися, чи дійсно знижується рівень успішності, ми порівняли успішність студентів кожного курсу із власними попередніми успіхами. Студенти другого курсу, в порівнянні із власною успішністю на першому курсі, знизили кількість оцінок високого рівня з 28,6 % до 16,7 %. У студентів третього курсу на першому курсі кількість оцінок високого рівня була 22,7 %, на другому – 20,0 % і на третьому – 14,7 %. Студенти четвертого курсу мали на першому курсі оцінок високого рівня 22,9 % від усієї кількості оцінок, на другому курсі - 8,3 %, на третьому – 4,2 % і на четвертому курсі

лише 2,1 %. Ми відзначили зростання ваги оцінок низького та нижче середнього рівня і зменшення кількості оцінок високого рівня. На другому курсі в порівнянні з першим у студентів збільшилась кількість трійок з 31,0 % до 47,6 %; у студентів третього курсу - з 41,3 % до 42,7 %, а у студентів четвертого курсу - з 47,9 % до 52,1 %.

Простеживши зміни якісного показника (без трійок) для кожного курсу від першого до нинішнього, ми отримали наступні результати. На другому курсі у порівнянні з першим зменшилася кількість оцінок середнього та високого рівня з 69,0 % до 52,4 %. На третьому курсі зміни цих же оцінок відбувалися відповідно: 41,3 % на першому курсі, 38,7 % на другому і 42,7 % на третьому курсі. Студенти четвертого курсу на першому курсі мали 47,9 % оцінок середнього та високого рівня, на другому - 43,8 %, на третьому курсі - 52,1 % і 42,1 % - на четвертому.

Отже, можемо дійти висновку, що аналіз мотивів учбової діяльності студентів-психологів виявив факт невідповідності між їхніми бажаннями та рівнем активності, між досягненнями студентів в учбовій діяльності та бажанням стати кваліфікованим спеціалістом. Вважаємо за потрібне формувати у майбутніх фахівців-психологів особистісно значущі пізнавальні мотиви задля підвищення рівня їх пізнавальної активності.

Широта застосування поняття пізнавальної активності, його недостатня визначеність та багатоплановість потребує подальших досліджень цієї проблеми. Наші подальші розробки стосуватимуться поглиблення уявлення про пізнавальну активність, її структуру, види, а також її розвиток у студентів – майбутніх психологів. Одним з основних завдань є розробка методів стимулювання пізнавальної активності даної категорії студентства.